

El barroc català

Actes de les jornades celebrades a Girona
els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987

A CURA D'ALBERT ROSSICH I AUGUST RAFANELL

1789

EDICIONS DELS

QUADERNS CREMA

LES TRACES DE RETAULES BARROCS. PROPOSTA PER A UN PRIMER CATÀLEG

BONAVENTURA BASSEGODA I HUGAS

Una de les formes més subtils i alhora més exactes per a conèixer la personalitat, la força i l'estil dels grans mestres del passat és l'estudi dels seus dibuixos. La familiaritat amb el traç, el gest, quasi el «ductus» de l'escriptura d'un artista és el paradigma de la nostra intimitat amb el procés intel·lectual del creador. Res no és més satisfactori per a l'estudiós d'una obra pictòrica o escultòrica que poder-la relacionar i analitzar a partir d'un ampli ventall d'esbossos previs. El dibuix per tradició se'ns presenta com a essència de l'acte creador. L'efecte d'unes poques línies — les justes — sobre un fràgil paper resulta en determinades circumstàncies d'una miraculosa contundència emotiva.

Malauradament, però, en l'art espanyol renaixentista i barroc són comptades les ocasions en què posseïm un nombre prou significatiu de dibuixos d'un artista. Les causes d'aquesta absència ja han estat adduïdes, i no és el cas de repetir-les aquí.¹ En l'art català patim aquesta limitació de forma encara més acusada, ja que la gran majoria dels dibuixos antics que ens han arribat ho han fet gràcies al seu valor documental-administratiu, com els llibres de passanties o els projectes d'edificis conservats en arxius, o gràcies al seu valor pràctic, de material de treball en els tallers, utilitzable en més d'una ocasió, com és el cas de les traces dels retaules.

La nostra escultura barroca ha estat víctima d'una ferotge destrucció des de la desamortització fins a la guerra civil. D'altra banda, la fragilitat de la fusta de les grans màquines que eren els retaules ha estat accentuada amb la falta de sensibilitat envers la poètica d'una època condemnada com a decadent per la historiografia romàntica.

D'aquí l'interès doble que per a nosaltres presenta l'estudi de les traces.² En primer lloc són l'anell intermedi de la cadena entre el document contractual i l'obra realitzada. La destrucció de les obres o la destrucció dels documents poden a voltes suplir-se amb les traces, que ens fan conèixer l'obra documentada i perduda, o ens informen sobre l'autor — quan la traça és signada o ben atribuïda — d'una

obra no documentada. Aquesta és una tasca encara oberta que exigeix el feliç acord entre una pacient erudició i un inquiet treball de camp. En segon lloc, cal estudiar les traces per elles mateixes, al marge de les obres que representen o dels contractes als quals responen, perquè són un instrument privilegiat per a entendre l'evolució formal i tipològica dels retaules com estructures, i perquè són, sobretot, una de les poques vies d'apropament crític a la cultura gràfica dels nostres artistes-artesans. Mitjançant les traces podem conèixer la seva habilitat en l'ús de la ploma i de l'aiguada, la seva comprensió de la sintaxi de l'ordre clàssic, el seu grau d'informació sobre les tècniques de la perspectiva, o la seva capacitat per a la representació de la figura, entre d'altres qüestions.

No podem — com és lògic — plantejar-nos ara tots aquests problemes, que n'impliquen d'altres d'igualmente complexos. El nostre propòsit és prou elemental: un primer catàleg on figuren provisionalment 83 peces, de les quals 23 ja han estat publicades abans. Només hem considerat les traces de retaules o altars, els projectes de decoració de capelles i els models d'orgues. Hi són exclosos els projectes arquitectònics, els esbossos de motius ornamentals particulars, les traces d'artefactes paraarquitectònics per fer en argent, els models de lliteres i objectes processionals, i fins i tot alguns curiosos dibuixos de tema escenogràfic, que seran objecte d'un futur estudi específic.

En l'estat actual el nostre treball és encara més pròxim a un simple inventari que a allò que s'entén per un catàleg raonat, ja que tot just hem pogut encetar l'estudi particular de cada una de les peces. Ens cal perfilar millor certes atribucions, proposar-ne de noves i, en fi, establir la possible execució i conservació dels retaules projectats. Som conscients que el catàleg pot augmentar-se amb noves col·leccions no considerades, i també amb algunes peces més de les col·leccions que ja hem estudiat en la seva major part, però que no hem exhaurit. El nostre objectiu han estat els retaules barrocs sense excloure les grans obres de gúst classicista pròximes a la conjuntura del canvi de segle a l'entorn del 1800. La sobrietat ornamental i el rigor de l'ordre arquitectònic no ens semblen raons suficients per desvincular l'estudi d'aquests retaules tardans dels seus predecessors, dels quals depenen estretament per la funció i l'estructura.

Hem tingut accés a quatre col·leccions, dues de públiques i dues de privades: la del Museu d'Art de Catalunya, la del Museu Episcopal de Vic, la de Cèsar Martinell i la de Joan Bassegoda. Aquella que ha estat més divulgada i la que ens ofereix les millors peces és la de Cèsar Martinell, que resulta també la més variada i per això la de més difícil estudi, atesa la pluralitat de procedència de les obres. Les altres tres col·leccions, en canvi, tenen un caràcter clarament monogràfic.³

La del Museu de Vic és la més nombrosa, i és formada — excepte dues peces — a partir de tot el material del taller dels escultors Real, el qual fou continuat ja al segle XIX per Josep Gros i Oliveres i pel seu fill Josep Gros i Real. En extingir-se el taller, la família Gros cedí la col·lecció al Museu en constituir-se aquest. Existeix

un arxiu familiar, l'estudi del qual va iniciar Eduard Junyent, que ha de permetre una anàlisi de tota la producció dels Real, projectes i retaules, per tal de confirmar les atribucions amb què figuren els dibuixos al Museu i que hem respectat, llevat d'un sol cas.⁴

Les traces del Museu d'Art de Catalunya provenen de la compra el 1911 de la col·lecció de Raimon Casellas, qui, el juliol de 1908, va adquirir un lot de vuit dibuixos, un dels quals duia la inscripció: «Ès de Nicolau Travé», la qual cosa permeté l'atribució de tot el grup a l'escultor barceloní.⁵ Aquesta hipòtesi s'ha pogut verificar perquè una de les traces és l'estudi preparatori, o un primer projecte, del retaule major de l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona, que es considera obra segura de Nicolau Travé des del treball de Josep de C. Laplana.⁶ Les diferències entre la traça del Museu i l'obra conservada ens permeten confirmar que es tracta d'una col·lecció d'esbossos, de primeres invencions, molt ràpids i sumaris d'execució. Per això aquests dibuixos tenen un aspecte modern i valent que contrasta amb el caràcter més convencional i acabat de la resta de traces que estudiem.

La col·lecció de Joan Bassegoda és constituïda per un conjunt de 17 projectes ja agrupats, segurament des del segle passat. Un d'ells va documentat amb una inscripció al dors del 17 de gener de 1773 com a obra d'Antoni Pallàs per a Josep Dalmau, pagès de l'Argilaga. No sembla, però, que sigui possible atribuir a aquest modest escultor totes les traces, ja que n'hi ha algunes d'un notable alè monumental que s'acosten molt a la cultura de Lluís Bonifàs i Massó. Recordem, d'altra banda, que la relació entre aquest darrer escultor i Antoni Pallàs ens és coneguda en el cas del retaule de Vallmoll, que el segon executà a partir d'una traça del primer feta el 1776, i també en el cas del retaule de Sant Miquel de la catedral de Tarragona, que Pallàs feu el 1770 amb una imatge central de Bonifàs. No seria, doncs, sorprenent que dins el taller del deixeble es conservessin traces originals del mestre.

Una recerca complementària a la fototeca de l'Institut Amatller ha estat recompensada amb la troballa de dos projectes — que creiem inèdits — signats per Carles Morató i per Carles Grau respectivament.⁷ També hem incorporat al present catàleg totes les traces ja publicades de les quals tenim notícia. En algun cas es tracta quasi de redescobertes, ja que la bibliografia posterior les havia ignorat.⁸

Universitat Autònoma de Barcelona

NOTES

¹ Vegeu A.E. Pérez Sánchez, *Historia del dibujo en España. De la Edad Media a Goya*, Madrid: 1986, pp. 9-19.

² L'únic estudi específic sobre el tema és el breu, però encara útil, article de Cèsar Martinell, «Las viejas trazas», *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, quinta època, vol. II (1954), pp. 31-36.

³ Volem agrair les facilitats que enç ha dispensat Cèsar Martinell i Taxonera, el qual conserva amb cura la col·lecció formada pel seu pare. També hem d'agrair al Dr. Miquel dels Sants Gros la gentilesa de verificar algunes mides de les peces del Museu de Vic.

⁴ El punt de partida per a l'estudi dels Real és l'article d'Eduard Junyent, «El taller vigatà dels escultors Real», *Revista Vich*, 1974 (anuari de la festa major, sense paginar).

⁵ Sobre la col·lecció de Raimon Casellas vegeu Joaquim Folch i Torres, «La col·lecció Casellas», *Pàgina Artística de la Veu de Catalunya*, 11 de gener de 1911, i sobretot Jordi Castellanos, *Raimon Casellas i el Modernisme*, Barcelona: 1983, vol. II, pp. 156-176.

⁶ Vegeu Josep de C. Laplana, *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Montserrat: 1978, pp. 201-209, i més endavant: *Catàleg*, núm. 50, làm. 33.

⁷ Vegeu més endavant: *Catàleg*, núm. 47 i 48.

⁸ Vegeu més endavant: *Catàleg*, núm. 43-46.

CATÀLEG

Presentem el material agrupat per col·leccions o localitzacions. Dins de cadascuna d'elles es relacionen primer les peces publicades i després les que fins ara eren inèdites, ordenades sempre que es pot per ordre cronològic. A les fitxes figuren només les dades tècniques essencials, el lloc de la primera publicació de cada obra i les exposicions de què han estat objecte.

ARXIU CAPITULAR DE GIRONA

1 Pere Costa i Cases.

Projecte de reforma del presbiteri de la seu de Girona de 1752.

Dibuix amb tinta i aiguada sobre paper. 130x77 cm.

A la part baixa es troba la inscripció: «Perspectiva del presbiteri altar major de las tribunas per la cantoria y del cor ab los pùlpits per la Catedral de Gerona ideat per Pere Costa escultor de Barcelona. 1752».

Publicat per Angels Masià de Ros, «Contribución al estudio del Barroco: Pablo y Pedro Costa en la catedral de Gerona», *Archivo Español de Arte*, 1941, pp. 543-547. Exposat a Girona (*Exposición de Proyectos y grabados referentes a la catedral de Gerona. Catálogo redactado por Jaime Marqués Casanovas canónigo archivero*, Girona: 1955, cat. núm. 31), a Madrid el 1985 (*Domenico Scarlatti en España*, Madrid: 1985, cat. núm. 405, p. 192), i a Barcelona el 1986 (*Thesaurus. L'art als Bisbats de Catalunya. Estudis*, Barcelona: 1986, pp. 275-277, on és objecte d'un estudi detallat).

ARXIU DE L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU DE BARCELONA

2 Francesc i Jaume Font.

Projecte per al retaule de la capella del Sant Sepulcre de l'Hospital de Sant Llàtzer.

Dibuix amb tinta i aiguada sobre paper.

Documentat, signat i datat el 10 d'agost de 1736.

Publicat per J.M. Madurell i Marimon, «Obras artísticas hospitalarias barcelonesas», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, núm. 12 (1968), pp. 33-50; en concret p. 47.

ARXIU PARROQUIAL DE SANT LLORENÇ DE MORUNYS

3 Josep Pujol.

Projecte del cupulí i tron de la Verge dels Colls.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper.

Documentat el 24 de gener de 1773.

Publicat per Manuel Segret i Riu, «Josep Pujol, autor del retaule de la capella dels Colls a l'església de Sant Llorenç de Morunys», *D'Art*, núm. 2 (1973), pp. 71-80.

COL·LECCIÓ CÈSAR MARTINELL

4 Agustí Pujol fill (atribuït)

Projecte de retaule de la Verge del Roser.

Dibuix a tinta i aiguada sobre pergamí. 71x41 cm.

Publicat per Cèsar Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. I, Barcelona: 1959, lám. 41.

5 Josep Sunyer i Raurell i Jacint Morató i Soler.

Primer projecte de 1704 del retaule major de Santa Maria d'Igualada.

Dibuix a tinta i aiguada sobre pergamí. 150x80 cm.

Sobre el frontal de l'altar hi ha la inscripció: «Jo Joseph Baro Secretari dels Srs. Regidors firmo per dits Señors. Joseph Sunyer y Jasinto Morato.»

Publicat per Cèsar Martinell, *El Temple parroquial de Santa Maria d'Igualada*, Igualada: 1929, p. 8 i p. 17, i també d'idem, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. II, Barcelona: 1961, p. 75. Exposat a *L'època del Barroc*, Barcelona: 1983, cat. núm. 88.

6 Lluís Bonifàs i Massó.

Projecte d'unió del cambril amb el retaule de la Verge de la Misericòrdia de Reus de 1754.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 37,5x25 cm.

A la part inferior esquerra duu la signatura del client: «Joseph de Bofarull.»

Publicat per Cèsar Martinell, *El escultor Luis Bonifás y Massó 1730-1786*, Barcelona: 1948, pp. 136-137, fig. 63.

7 Salvador Gurri.

Estudi preparatori de l'àtic de l'altar major del retaule de Santa Maria de Mataró.

Dibuix a tinta sobre paper. 30,5x21,5 cm.

Documentat el 1779.

Publicat per Cèsar Martinell, «Una traça referent a l'altar major de Santa Maria de Mataró», *Diari de Mataró*, 18 d'abril de 1935; i també per M. Ribas i Bertran-M. D. Ribas i Roselló, *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del Temple*, Mataró: 1979, lám. 33. El retaule es va perdre el 1936.

8 Feliu de Sayas.

Projecte de retaule major per a l'església de l'Albi.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 98x44 cm.

Segons Martinell signat i datat el 6 d'abril de 1788.

Publicat per Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona: 1963, vol. III, p. 76 i p. 151, qui adverteix que aquesta peça és signada pels regidors i l'escultor el 6 d'abril de 1788. Exposat a, *L'època del Barroc*, Barcelona: 1983, cat. núm. 89. El retaule es va perdre el 1936.

9 Anònim.

Projecte doble de retaule de la Mare de Déu del Carme.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 40x29 cm.

A la part dreta figuren tres inscripcions antigues: «Est costat es lo ques te de treballar per lo senyor Miquel Escola de la Granadella. Miquel Escola. Este costat se ha elegit per lo retaule de St. Joseph per la Iglesia de Poboleda. Revnd. S. Manalt R. Est costat queda ellegit per lo retaule de St. Fco. de Paula de Porrera. Aragonès rector de Porrera». Aquestes inscripcions indiquen que el model de la banda dreta va ser escollit en tres ocasions.

Publicat per Cèsar Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. III, Barcelona: 1963, p. 32. Exposat a *L'època del Barroc*, Barcelona: 1983, cat. núm. 90.

10 Anònim.

Projecte del retaule de la Verge del Roser d'Artesa de Segre.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 53x33,5 cm.

Publicat per Valeri Serra i Boldú, *Llibre d'Or del Rosari a Catalunya*, Barcelona: 1925, làm. LXIV. El retaule es va perdre el 1936.

11 Anònim.

Projecte de retaule de la Verge del Roser.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 94,5x46 cm.

Publicat per Valeri Serra i Boldú, *Llibre d'Or del Rosari a Catalunya*, Barcelona: 1925, p. 244.

12 Anònim.

Projecte de retaule de la Verge del Roser per a Margalef.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 46,5x30,5 cm.

Duu la inscripció: «Josep Ginestá, vicario parroco de Margalef. Josep Franch, Rector Decano. Joseph Vila, Batlle».

Publicat per Valeri Serra i Boldú, *Llibre d'Or del Rosari a Catalunya*, Barcelona: 1925, p. 244.

13 Bonaventura Corcelles.

Projecte de retaule de sant Pere.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 36,5x24 cm.

A la part inferior esquerra duu la inscripció: «Bonabentura [Co]rcelles escultor».

Inèdit (làm. 1). Citat per Cèsar Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. III, Barcelona: 1963, p. 151.

14 Ramon Corcelles.

Projecte de retaule per a Vilanova de Prades.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 91x42 cm.

Signat i datat el 1819. Al dors duu la inscripció: «Diseño y planta conforme deu construirse lo Altar Major del poble de Vilanova de Prades de Taragona per lo Sr. Ramon Corselles escultor de Lleyda ab la variació de figures que se expressa en la trassa que esta inserta en la escriptura de obligació rebuda per lo Dr. Llorens Porrera Notari de Cornudella als 6 de juny de 1819. I perque consti a Administradors de dita obra de la expressada vila y escultor firmen esta anotacio en dita vila y dia mes y any referit. Francisco Espas de la Administracio / Francesch Sans Administrado / Jaume Alentorn Administrador / Ramon Corsellas Escultor». Inèdit (làm. 2). Citat per Cèsar Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. III, Barcelona: 1963, p. 152.

15 Anònim.

Projecte de retaule de les ànimes del Purgatori.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 42x30 cm.

Al dors duu la inscripció autògrafa de Cèsar Martinell: «Bonifàs i Massó». Ha estat lleugerament retallat per la part superior.

Inèdit (làm. 3).

16 Anònim.

Projecte de retaule de la Verge del Roser.

Dibuix a tinta i aiguada sobre pergamí. 63x42.

Inèdit (làm. 4).

17 Anònim.

Projecte de retaule del Nen Jesús.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 40x29 cm.

Inèdit (làm. 5).

18 Anònim.

Projecte de retaule de la Verge del Roser.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 37,5x23,5 cm.

Inèdit (làm. 6).

19 Anònim.

Projecte doble de retaule de Sant Antoni Abad.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 43x26,5 cm.

Inèdit (làm. 7).

20 Anònim.

Projecte doble de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sèpia i rosa. 36x26.

Duu escrita la data de 1769 a la cartela de remat i el nom dels sants previstos: «Ntra. Sra. dels...», St. Pere, St. Joaquim, St. Gregori ostiense».

Inèdit (lām. 8).

21 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Josep.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 53x28 cm.

Al dors duu una inscripció antiga: «Ramon Aldomà Veigidor / Joan Miquel Regidor.»

Inèdit (lām. 9).

22 Anònim.

Projecte d'orgue.

Dibuix a tinta i aiguada a dos colors sobre paper. 43x31 cm.

Inèdit (lām. 10).

23 Anònim.

Projecte de sagrari-manifestador.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 57,5x40 cm.

Inèdit (lām. 11).

24 Anònim.

Projecte de retaule amb el Camí del Calvari.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 80x47 cm.

Inèdit (lām. 12).

COL·LECCIÓ JOAN BASSEGODA I NONELL

25 Antoni Pallàs.

Projecte d'altar amb Crist Crucificat.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 32x20,5 cm.

Signat i datat el 1773. Al dors figura la inscripció: «Dia 17 de gener de 1773 abem ajustat Jo Anton Pallàs y Joseph Dalmau, de la Argilaga lo retaula del St. Cristo per lo preu de 85 L. Conforma esta la planta y es veu Tarragona dia y any sobre dit. Anton Pallàs Escultor / Joseph Dalmau Pagès de la Argilaga. Mes a fet que no es al tracte, un mig cos de Santa Teresa balor 4 L. més un parell de candaleros 8 L.»

Inèdit (lām. 13).

26 Anònim.

Projecte de retaule d'un sant bisbe (sant Agustí?).

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 59x36 cm.

Inèdit (làm. 14). La seva estructura general recorda el desaparegut retaule de Cubells, que féu Bonifàs i Massó el 1764, i que reproduïx Martinell, *op.cit.*, vol. III, 1963, làm. 61.

27 Anònim.

Projecte de retaule de la Mare de Déu.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 59,5x34 cm.

Inèdit (làm. 15).

28 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Josep.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 43x28 cm.

Duu annexa la secció en planta del retaule. 19,5x18,5 cm.

Inèdit (làm. 16).

29 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Pere i Sant Andreu.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 59x36 cm.

Inèdit (làm. 17).

30 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Josep.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 44x28,5 cm.

Inèdit (làm. 18).

31 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Marc.

Dibuix a tinta sobre paper. 46x27 cm.

Inèdit (làm. 19).

32 Anònim.

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 46x30 cm.

Inèdit (làm. 20).

33 Anònim.

Projecte de retaule del Sagrat Cor i decoració annexa.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 34x25 cm.

Inèdit (làm. 21).

34 Anònim.

Projecte de retaule de la Mare de Déu de la Mercè.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35x21,5 cm.

Inèdit (lâm. 22).

35 Anònim.

Projecte de retaule de la Pietat.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 30x19 cm.

Inèdit (lâm. 23).

36 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Miquel.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 45,5x28,5 cm.

Podria ser el retaule de Sant Miquel que féu Pallàs per a la catedral de Tarragona i que duia una imatge central de Bonifàs. El retaule es conserva desmuntat al Museu Diocesà. La imatge no coincideix amb la conservada al Museu, però sí recorda estretament la que féu Bonifàs per a l'església de Sant Miquel de la Barceloneta.

Inèdit (lâm. 24).

37 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Domènec.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 49,5x34,5 cm.

Inèdit (lâm. 25).

38 Anònim.

Projecte doble de retaule amb la Creu i escenes de la Passió.

Dibuix a tinta i aiguada. 40,5x28,5 cm.

Inèdit (lâm. 26).

39 Anònim.

Projecte de retaule amb Sant Miquel i les ànimes.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 34x22,5 cm.

Inèdit (lâm. 27).

40 Anònim.

Projecte de retaule amb el Calvari.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35x24,5 cm.

Inèdit (lâm. 28).

41 Anònim.

Projecte de retaule amb el Calvari.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35x23,5 cm.
Inèdit (lâm. 29).

LOCALITZACIÓ ACTUAL DESCONEGUDA

42 Lluís Bonifàs i Massó.

Projecte de retaule de les Ànimes per a la Seu Nova de Lleida.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Documentat el 1774.

Desapareguda la traça el 1936 de l'Arxiu Capítular de Lleida.

Publicat per Cèsar Martinell, *La Seu Nova de Lleida*, Barcelona: 1930, p. 220 i p. 229, i també del mateix, *El escultor Luis Bonifás y Massó 1730-1786*, Barcelona: 1948, pp. 197-198 y fig. 54

43 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Pau.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Antiga collecció de Bartolomé Bosch y Pazzi de Barcelona.

Publicat dins *Album Heliogràfico de la Exposición de dibujos autógrafos de artistas fallecidos y de vistas y dibujos de edificios o monumentos que ya no existen celebrada en Setiembre de 1882 por la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa*, Barcelona: 1883, fig. 21.

44 Anònim.

Projecte de retaule de l'Assumpció.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Antiga collecció de Bartolomé Bosch y Pazzi de Barcelona.

Publicat dins *Album Heliogràfico...*, Barcelona: 1883, fig. 22.

45 Anònim.

Projecte de retaule de Sant Jaume.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Antiga collecció de Juan Caballé de Barcelona.

Publicat dins *Album Heliogràfico...*, Barcelona: 1883, fig. 24.

46 Anònim.

Projecte de retaule dels Sants Màrtirs per a la capella del Santíssim de l'Arbós.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Antiga collecció de Juan Caballé de Barcelona.

Publicat sense identificació a: *Album Heliogràfico...*, Barcelona: 1883, fig. 23.

Aquest retaule es va perdre el 1936. Eveli Bulbena el 1927 va suggerir l'atribució del mateix a Ramon Amadeu, que fou rebutjada per Cèsar Martinell el 1945. Vegeu E.B., *Ramon Amadeu*

Maestro imaginero catalán de los siglos XVIII y XIX, Barcelona: 1927, pp. 156-157; i C.M., «El escultor Amadeu. Su formación y su obra», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, 1945, pp. 157-188, en concret pp. 181-182. Ara es relacionen per primera vegada la traça i el retaule.

47 Carles Morató i Brugaroles.

Projecte per al Monument de Setmana Santa del Convent de Santa Teresa de Vic.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper?

Signat i datat el 1751. Al marge inferior figura la inscripció: «Per la R.M. Teresa de St. Joseph Priora del Convent de Carmelitas Descalssas de la Ciutat de Vich firma jo lo Dr. Sagimon Alavall pvre. als 16 de octubre de 1751. Firma jo Carlos Morató escultò.»

Antiga col·lecció particular de Vic. Clixé Arxiu Mas: Gudiol A-2047 bis.

Inèdit (lâm. 30).

El monument va ser executat i es conserva en part. La documentació fou publicada per mossèn Gudiol al *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol.V (1925-1928), pp. 17-20.

48 Carles Grau.

Projecte de retaule de Sant Miquel.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 29,5x23,5 cm.

Al frontal de l'altar duu el nom del client (il·legible) i el de l'autor: «Carles Grau Escultor».

Col·lecció particular de Barcelona. Clixé Arxiu Mas: Mas E-5183.

Inèdit (lâm. 31).

MUSEU D'ART DE CATALUNYA

49 Nicolau Travé.

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 28x18,5.

Duu la inscripció antiga: «es de Nicolau Trave».

Núm. inventari M.A.C.: 3898.

Exposat a *Le Dessin à Barcelone de Viladomat à Fortuny (1700-1874)*. *Musée Paul Dupuy*, Tolosa de Llenguadoc: 1960, núm. cat. 64, sense fotografia.

Inèdit (lâm. 32).

50 Nicolau Travé.

Primer projecte de retaule amb Crist Crucificat per a l'Oratori de Sant Felip Neri de la ciutat de Barcelona.

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 38x21,5 cm.

Núm. inventari M.A.C.: 3905.

Inèdit (lâm. 33).

La relació d'aquest projecte amb el retaule de Sant Felip Neri que aquí proposem ens confirma la validesa de l'antiga atribució a Travé de tot aquest grup de dibuixos del M.A.C. Alhora ens permet datar el projecte a l'entorn de 1807, ja que el retaule es féu entre 1807 i 1808, segons Josep de C. Laplana, *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Montserrat: 1978, pp. 201-209. Les diferències entre aquest primer projecte i l'obra executada afecten només la solució del remat o àtic.

51 Nicolau Travé.

Projecte de retaule-baldaquí.

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 31,5x22,5 cm.

Núm. inventari M.A.C.: 3902

Inèdit (lám. 34).

52 Nicolau Travé.

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35x24 cm.

Al dors duu la inscripció autògrafa de Raimon Casellas: «venda Syra 28-VII-1908».

Núm. inventari M.A.C.: 3900

Inèdit (lám. 35).

53 Nicolau Travé.

Projecte de retaule-decoració.

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 41,5x21,5 cm.

Núm. inventari M.A.C.: 3903.

Inèdit (lám. 36).

54 Nicolau Travé.

Projecte de retaule de Sant Joan Baptista

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 37x26 cm.

Núm. inventari M.A.C.: 3897.

Inèdit (lám. 37).

55 Nicolau Travé.

Projecte de retaule de Sant Francesc

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 44x28,5 cm.

Al dors duu la inscripció autògrafa de Raimon Casellas: «venda Syra 28-VII-1908. Altar de Nicolau Travé».

Núm. inventari M.A.C.: 3901.

Inèdit (lám. 38).

56 Nicolau Travé.

Projecte d'orgue.

Dibuix a tinta sobre paper. 44x31,5 cm.

Al dors duu la inscripció autògrafa de Raimon Casellas: «Nicolau Travé. Venda Syra, VII-1908».

Núm. inventari M.A.C.: 3910.

Inèdit (lâm. 39).

MUSEU EPISCOPAL DE VIC

57 Jacint Morató i Soler.

Projecte de retaule per a l'església de la Pietat de Vic.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 77x71 cm.

Al marge inferior duu la inscripció: «Idea per lo altar major de la Iglesia de Nostra Senyora de la Pietat y de los Sants Llucià i Marcià Martirs de la ciutat de Vich, ab los adornos colaterals per los costats del Presbiteri».

Núm. inventari M.E.V.: 5473.

Publicat per Eduard Junyent, «L'escultor Jacint Morató Soler», *Revista Vich*, 1969. Segons aquest autor, el projecte fou executat, però es perdé en un incendi el 1724. Més endavant Carles Morató i Brugaroles féu el 1754-1759 un altre retaule que és el que va arribar intacte fins al 1936.

58 Josep Gros i Oliveres (atribuït)

Projecte de retaule de Sant Antoni de Pàdua.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 49x26,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 3299.

Publicat per E. Junyent, «El taller vigatà dels escultors Real», *Revista Vich*, 1974.

59 Josep Albanell.

Projecte doble de retaule-sagrari.

Dibuix a tinta sobre pergamí. 77x47 cm.

Duu la signatura de l'autor: «Joseph Albanell».

Núm. inventari M.E.V.: 4499.

Inèdit (lâm. 40).

Podria ser el treball que Gudiol descriu com: «féu diferents modificacions en un altar del monument que havia ideat en Vidal, presentant un projecte que no es portà a cap». (*Nocions d'Arqueologia Sagrada catalana*, vol.II, Vic: 1933, p. 701).

60 Josep Real i Oms (atribuït).

Projecte doble de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 36,5x25 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5468.

Inèdit (lám. 41).

61 Josep Real i Oms (atribuït).

Projecte de retaule de Sant Miquel dels Sants.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 36,5x27 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5467.

Inèdit (lám. 42).

62 Josep Real i Oms (atribuït).

Projecte de retaule del Naixement.

Dibuix a tinta i llapis negre sobre paper. 49x33,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5463.

Inèdit (lám. 43).

63 Josep Real i Oms (atribuït).

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 42x18 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5475.

Inèdit (lám. 44).

64 Josep Real i Oms (atribuït).

Projecte de retaule amb frare màrtir.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35,5x24,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 3293 i 5465.

Inèdit (lám. 45).

65 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de l'Eucaristia.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 37,5x25,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5466.

Inèdit (lám. 46).

66 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de Santa Eulàlia.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 59x37 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5471.

Inèdit (lám. 47).

67 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de Sant Jaume.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 41x30 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5462.

Inèdit (làm. 48).

68 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de Sant Pere.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 44x24 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5464.

Inèdit (làm. 49).

69 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 38x14 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5477.

Inèdit (làm. 50).

70 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 35,3x13,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5478.

Inèdit (làm. 51).

71 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de Sant Boi.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 49x23 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5475.

Inèdit (làm. 52).

Segons una anotació anònima del Museu podria tractar-se d'un projecte per a la parroquial de Sant Boi de Lluçanès de 1791, que no es va executar.

72 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule amb quatre Sants.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 59x40,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5470.

Inèdit (làm. 53).

73 Antoni Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule amb el Pare Etern.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 58x39,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 5472.

Inèdit (làm. 54).

74 Vicenç Real i Vernis (atribuït).

Projecte de retaule de l'Assumpció per a St. Pere de Gombreny.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 56x40 cm.

A la part superior esquerra duu la inscripció: «Francesch Ginestet Rector de Gombreny».

Núm. inventari M.E.V.: 5469.

Inèdit (làm. 55).

75 Josep Gros i Oliveres (atribuït).

Projecte d'altar.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 49x29,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 3303.

Inèdit (làm. 56).

76 Josep Gros i Oliveres (atribuït).

Projecte de retaule de l'Assumpció.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 49x31 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 3302.

Inèdit (làm. 57).

77 Josep Gros i Oliveres (atribuït).

Projecte de retaule-baldaquí.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 43,5x31,5 cm.

Núm. inventari M.E.V.: 3304 i 5480.

Inèdit (làm. 58).

78 Miquel Comas.

Projecte de la capella de Sant Josep de la parroquial de Maó.

Dibuix a tinta i aiguada sobre paper. 39x23 cm.

Al marge inferior duu la inscripció: «Burradó de la capella de St. Joseph, de la parroquia de Maho per trevallar d'escultura, en guix. Miquel Comas 1792».

Núm. inventari M.E.V.: 5840.

Inèdit (làm. 59).

El projecte es va executar i es conserva a l'església de Santa Maria de Maó. Sobre la personalitat i les obres de Miquel Comas a Menorca tenim en preparació un estudi específic.

ARXIU DEPARTAMENTAL DELS PIRINEUS ORIENTALS DE PERPINYÀ

79 Llàtzer Tramulles.

Projecte de retaule-marc per al convent de Sant Francesc de Perpinyà.

Dibuix a tinta sobre paper. 38x27,5 cm.

Documentat el 1655. A.D.P.O.: H. 319, 19.

Duu la signatura: «Llatzer Tramullas escultor».

Es publica per primera vegada en aquest mateix volum per Eugeni Cortade, a qui agraeixo que m'hagi fet arribar totes les dades que menciono sobre les traces del Rosselló.

80 Pere Navarra.

Projecte de retaule de Sant Lluís per a la capella del castell de Cotlliure.

Dibuix a tinta sobre paper. 25x41 cm.

Documentat el 1738. A.D.P.O.: C. 204.

Publicat per Eugène Cortade, *Retables baroques du Roussillon*, Perpinyà: 1973, p. 45. Segons aquest autor el retaule no es conserva.

COL·LECCIÓ MATIES DELCOR

81 Josep Negra.

Projecte de retaule de Santa Políbia per al convent de Santa Clara de Perpinyà

Dibuix a tinta sobre paper. 41x29 cm.

Signat i datat el 1767.

Publicat per Maties Delcor a la revista *Conflent*, núm. 126, 1983, p. 14. El retaule no es conserva.

COL·LECCIÓ EUGENI CORTADE

82 Lluís Generes.

Projecte de retaule per a l'església de Corbiac al Conflent.

Dibuix a tinta sobre paper. 17,5x26 cm.

Documentat el 1679. Segons em comunica el Sr. Cortade, el dibuix original és perdut, i el que coneixem només és una còpia tardana del segle XVIII o XIX. El retaule no es conserva.

Publicat per Pierre Vidal, *Histoire de Perpignan*, París: 1898, p. 301. I també per Eugène Cortade, *Retables baroques du Roussillon*, Perpinyà: 1973, p. 44.

ARXIU PARROQUIAL DE LA SELVA DEL CAMP

83 Llàtzer Tramulles.

Projecte de retaule per a l'església de la Selva del Camp.

Dibuix a tinta i aiguada de colors sobre pergamí. 150x50 cm.

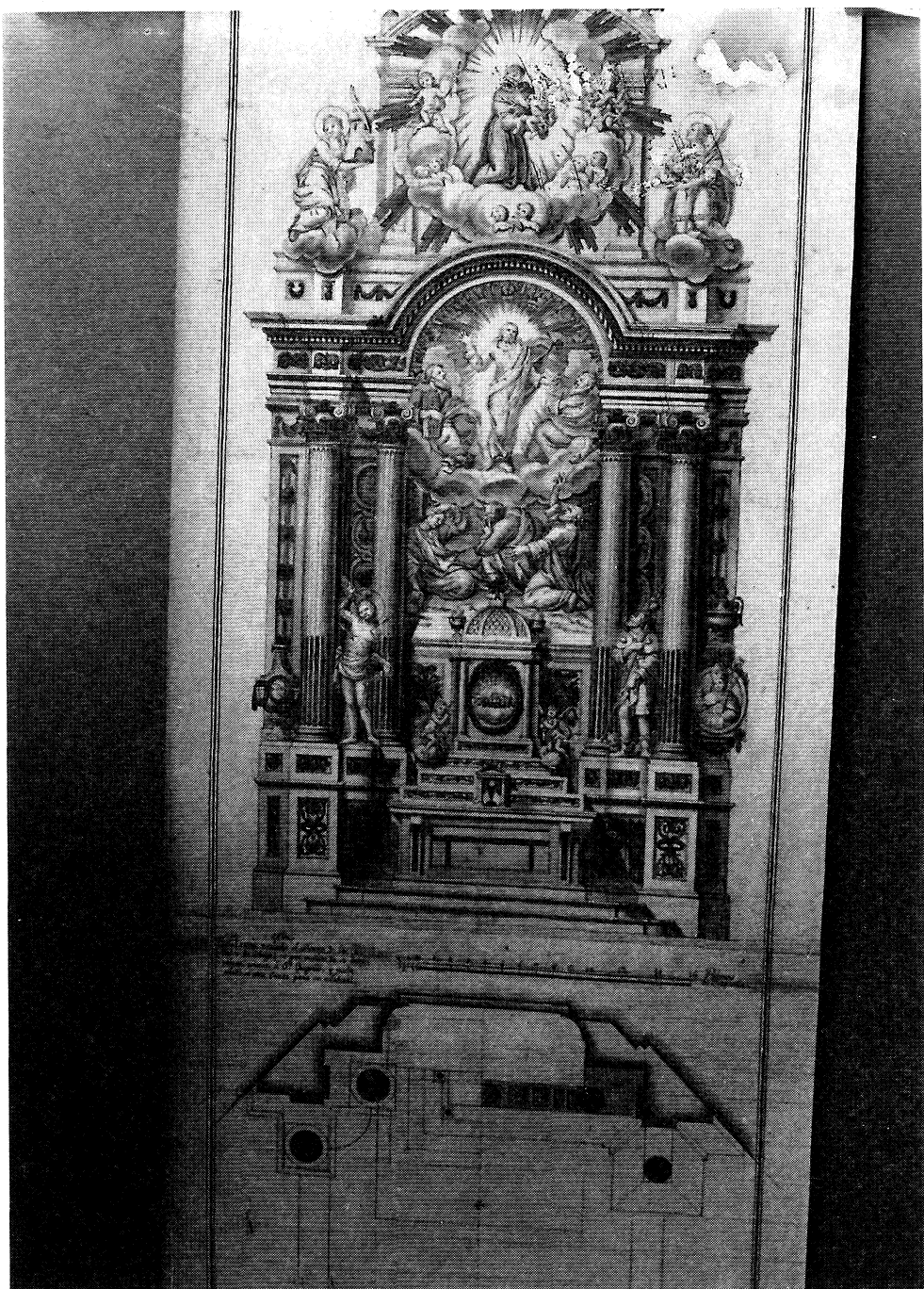
Al marge inferior duu tres inscripcions: «Felix Baget, en ordre primer de la Vila de La Selva. Signum, Dr. Josep Mas, prevere i Rector de La Selva; Llatzer Tramulles, sculptor. Josep Sagí. Signum Andreu Maymó, notari.»; «Los gruixos de les parets del fonament son les linies

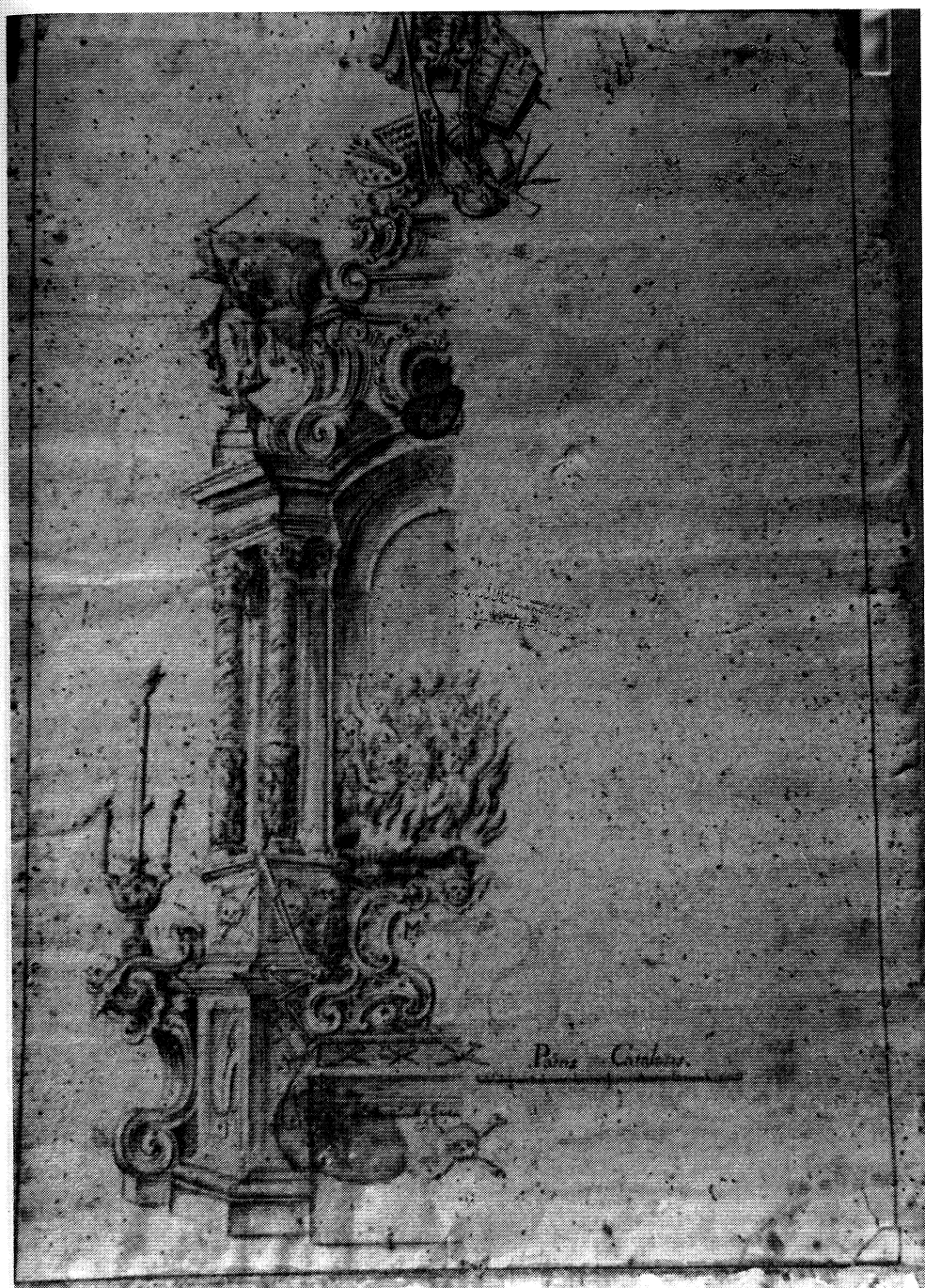
de punts sobre dites parets, a descansar lo peu de pedra. També s'han d'asegurar d'arribar al ferm de la tosa, natural i ferma.»; i «Per tot alló on es troba l'estrella, es lo gruix de la paret». Documentat el 1703. El retaule es va perdre el 1936. La traça ha estat descoberta i publicada per Joan Bassegoda i Nonell al diari *La Vanguardia* del dia 17 d'abril de 1988.

Làmina 1 (catàleg núm. 13).

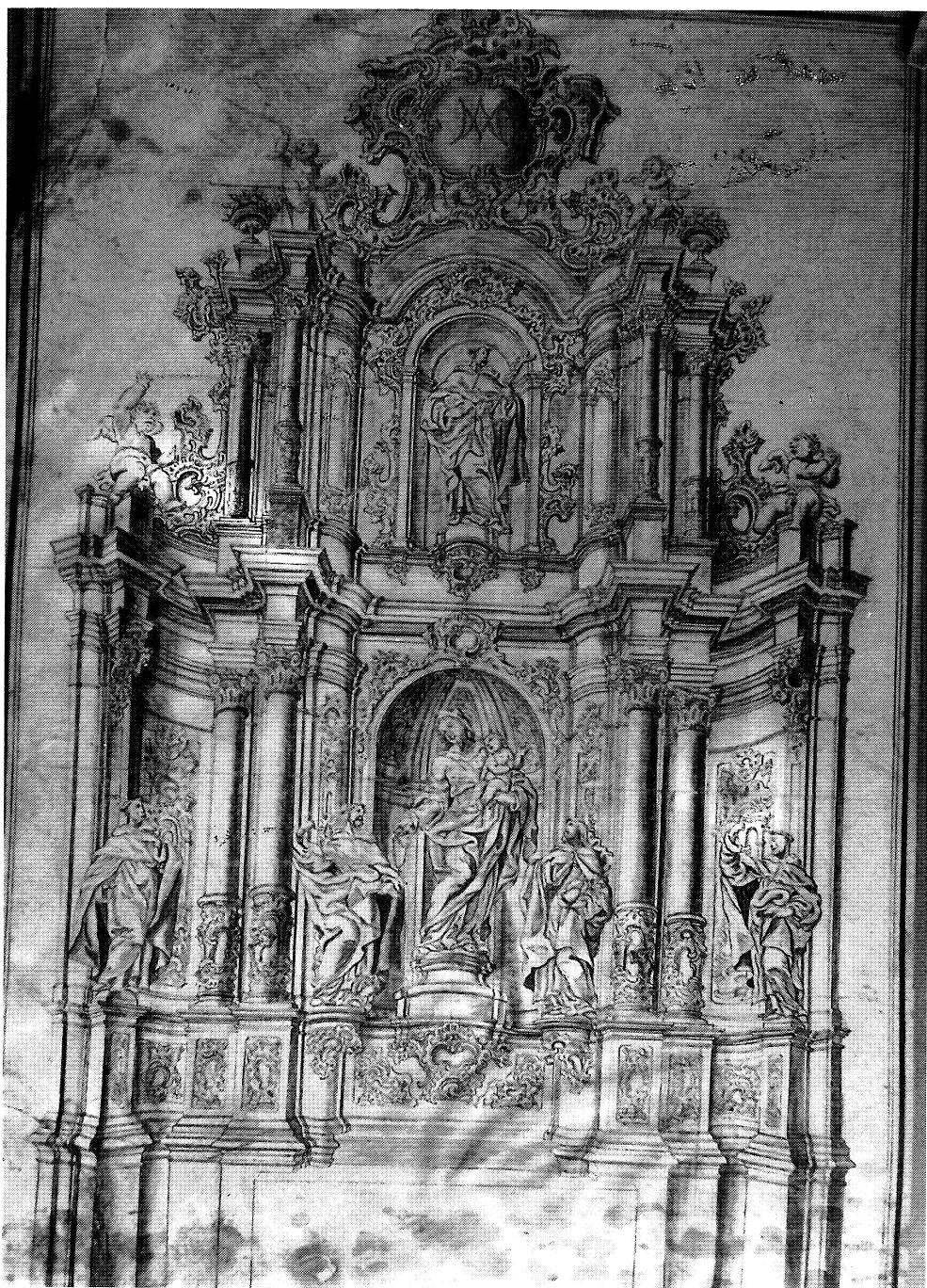

Làmina 2 (catàleg núm. 14).

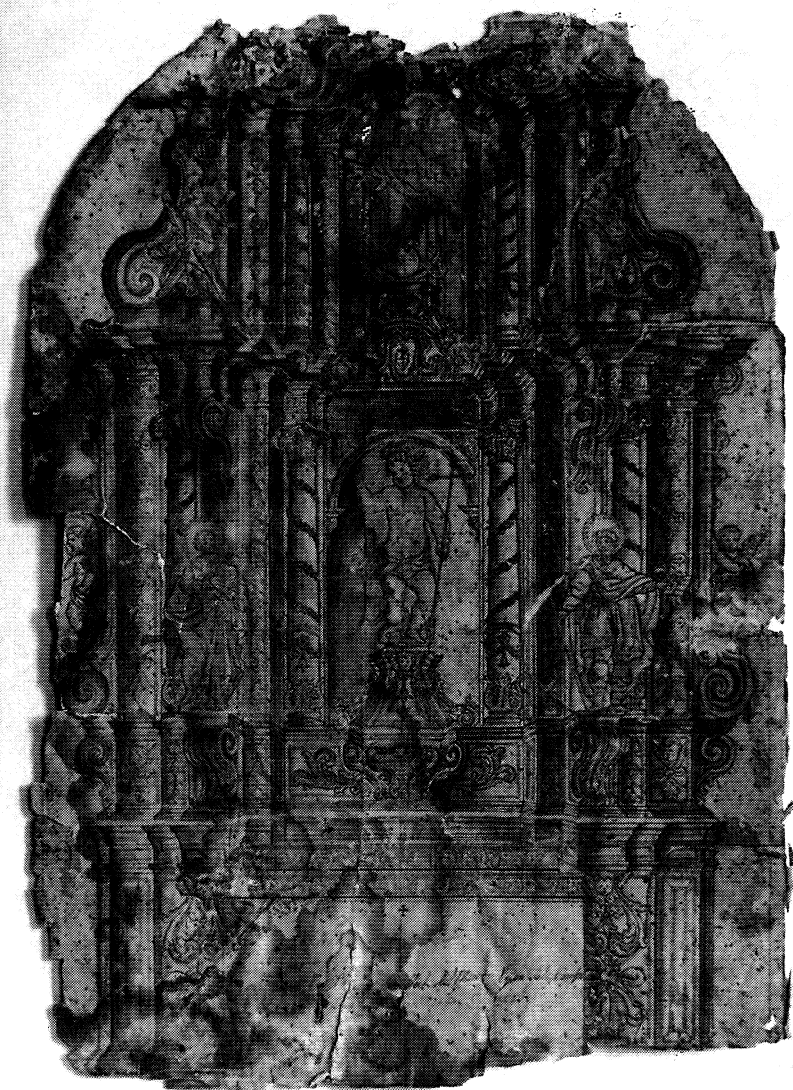

Làmina 3 (catàleg núm. 15).

Làmina 4 (catàleg núm. 16).

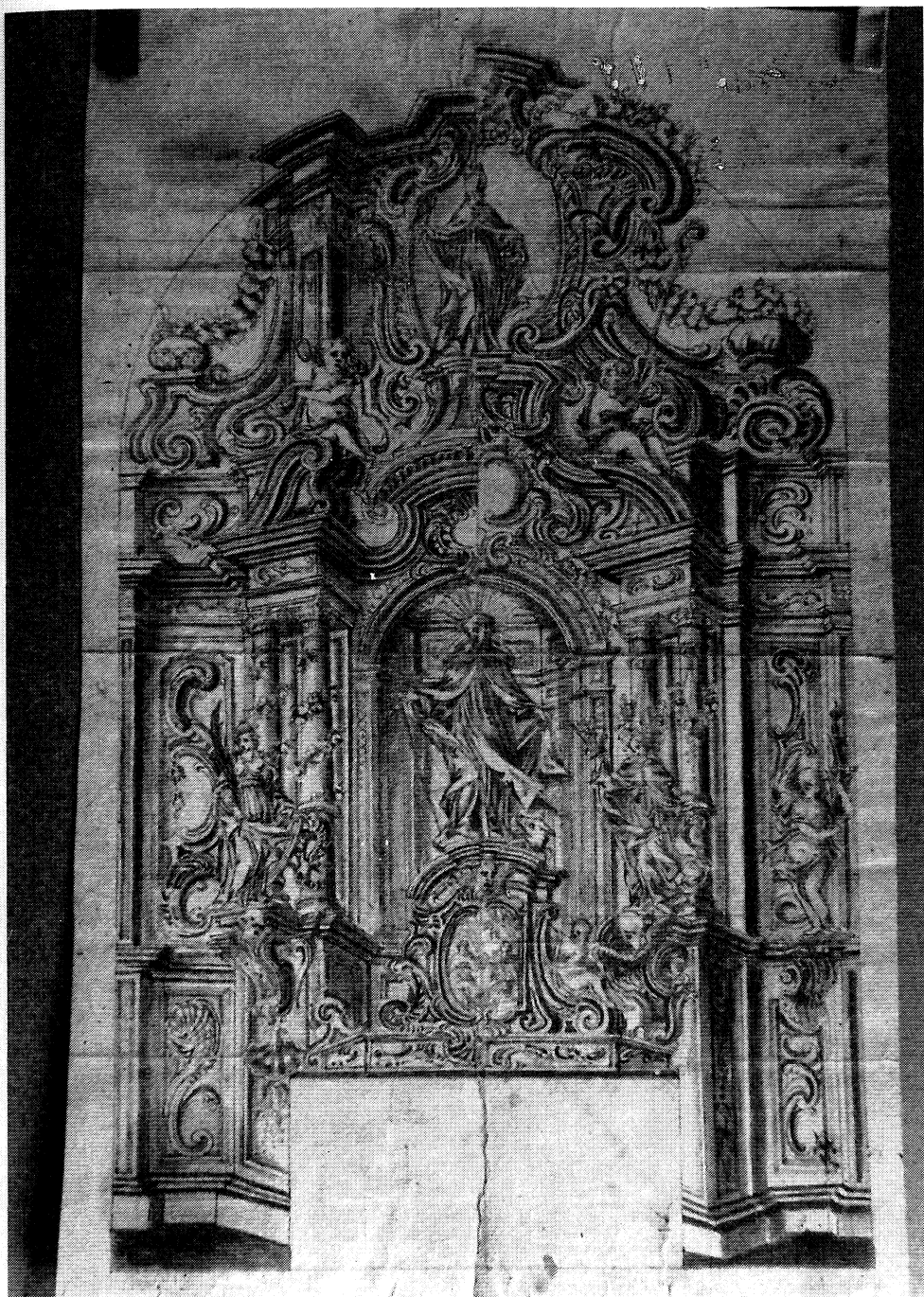

Làmina 5 (catàleg núm. 17).

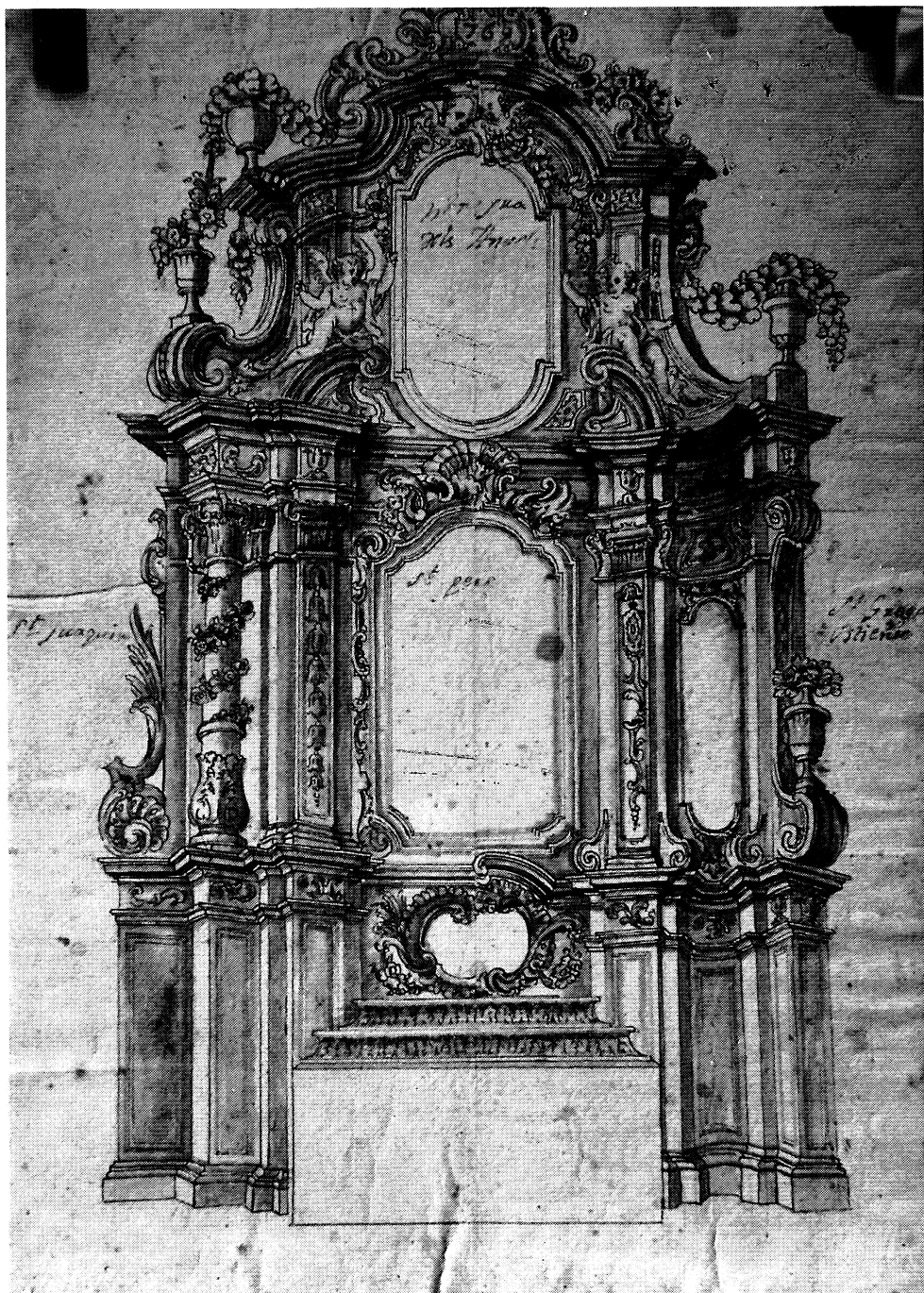
Làmina 6 (catàleg núm. 18).

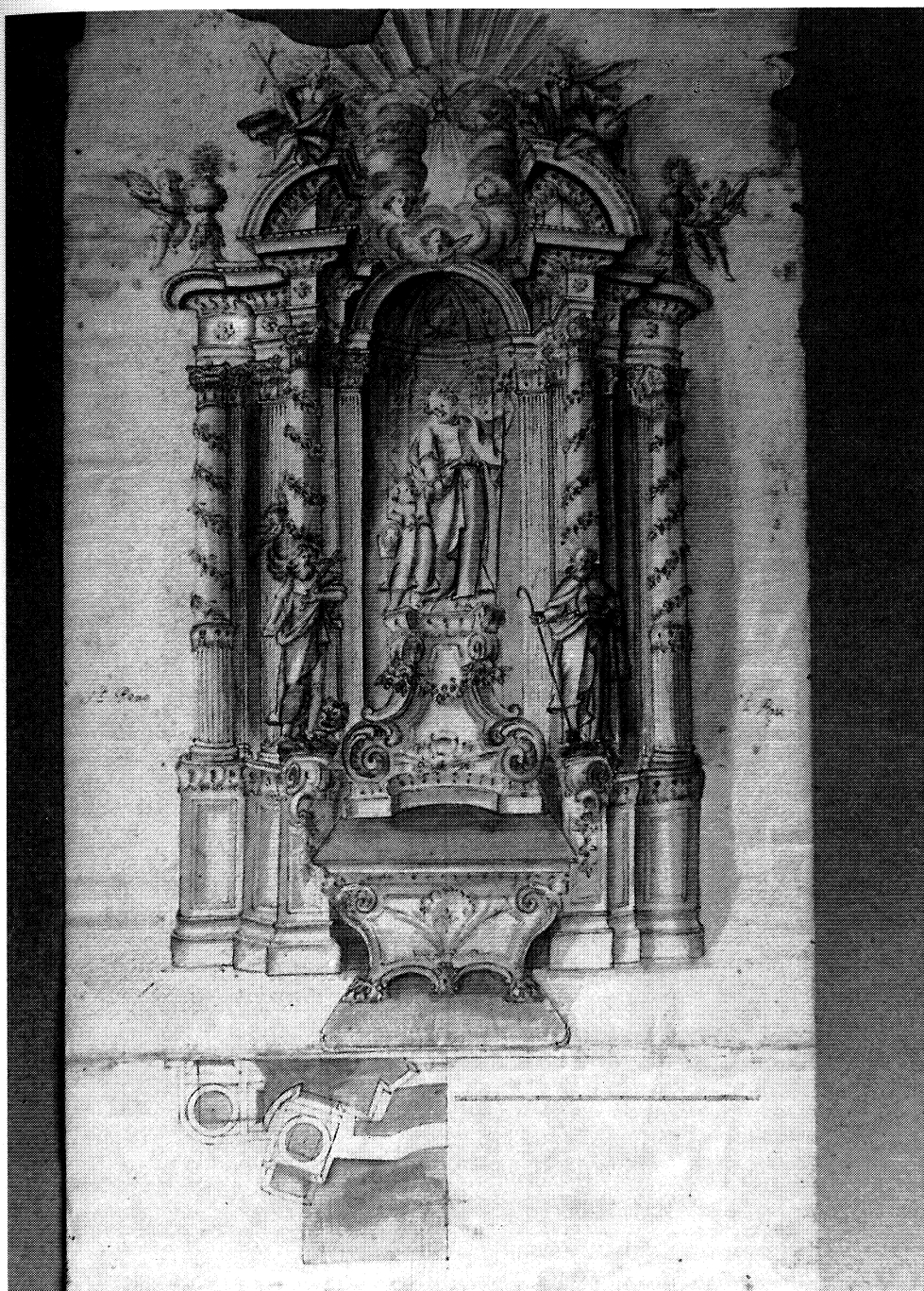

Làmina 7 (catàleg núm. 19).

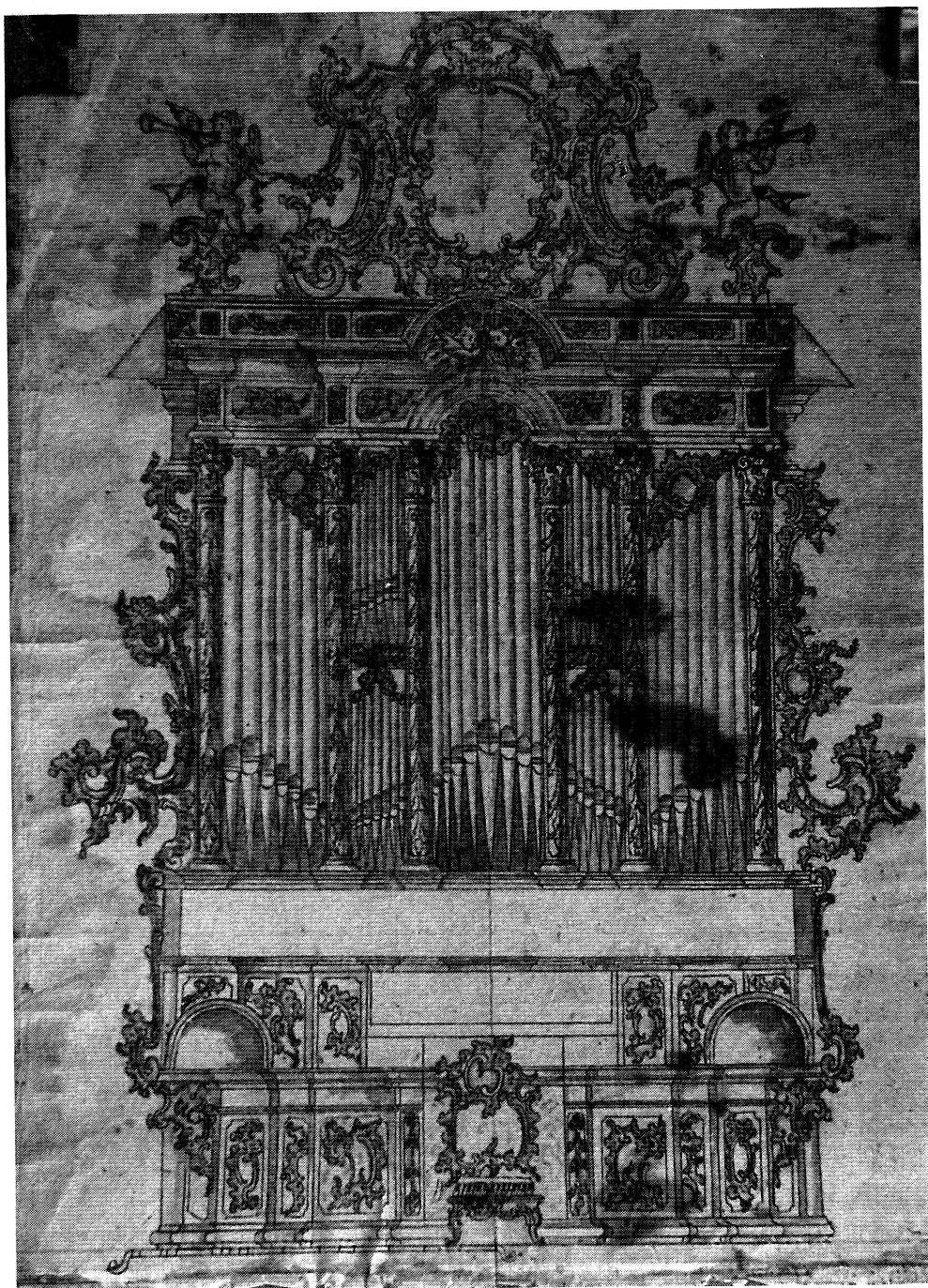

Làmina 8 (catàleg núm. 20).

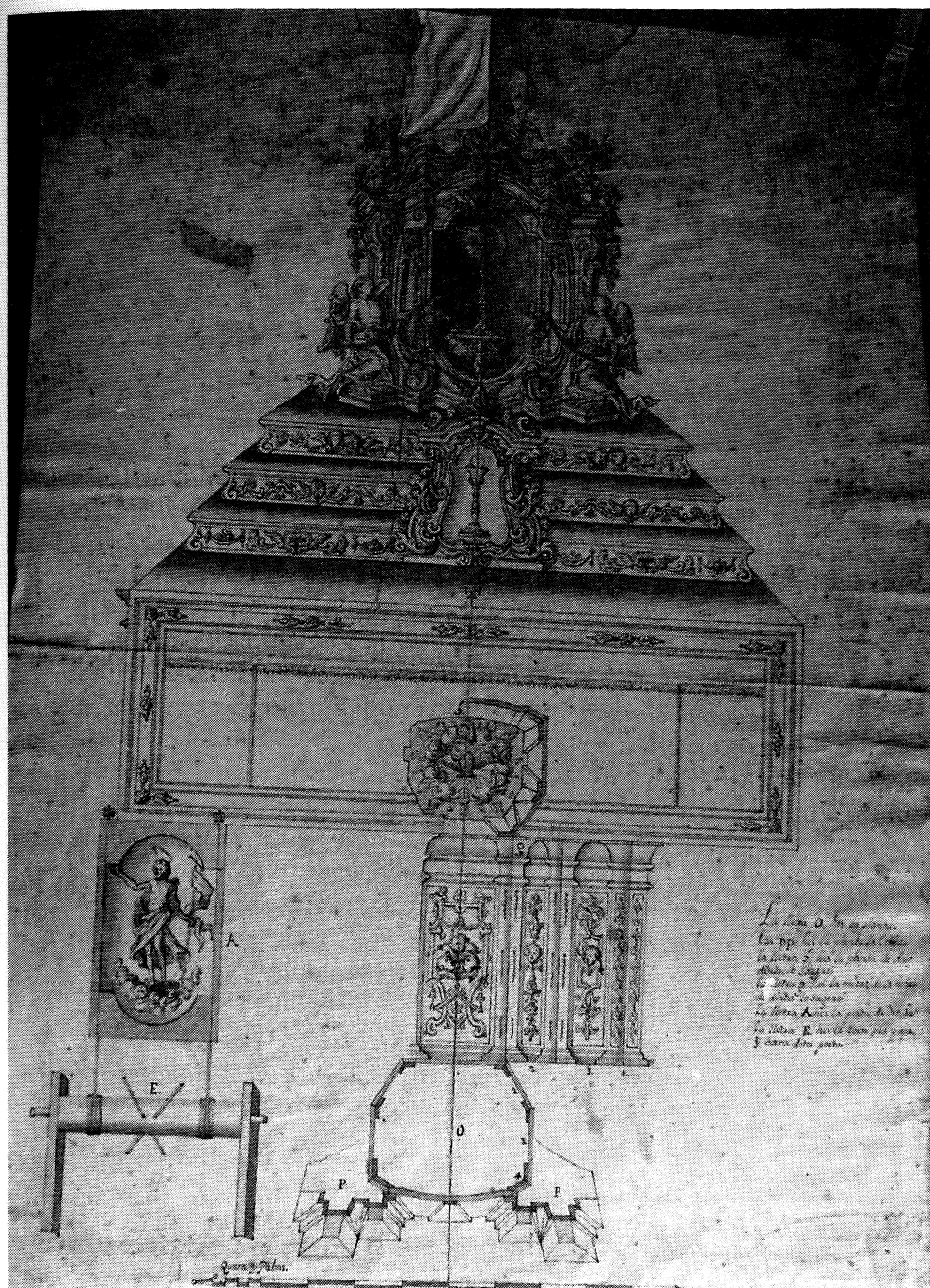

Làmina 9 (catàleg núm. 21).

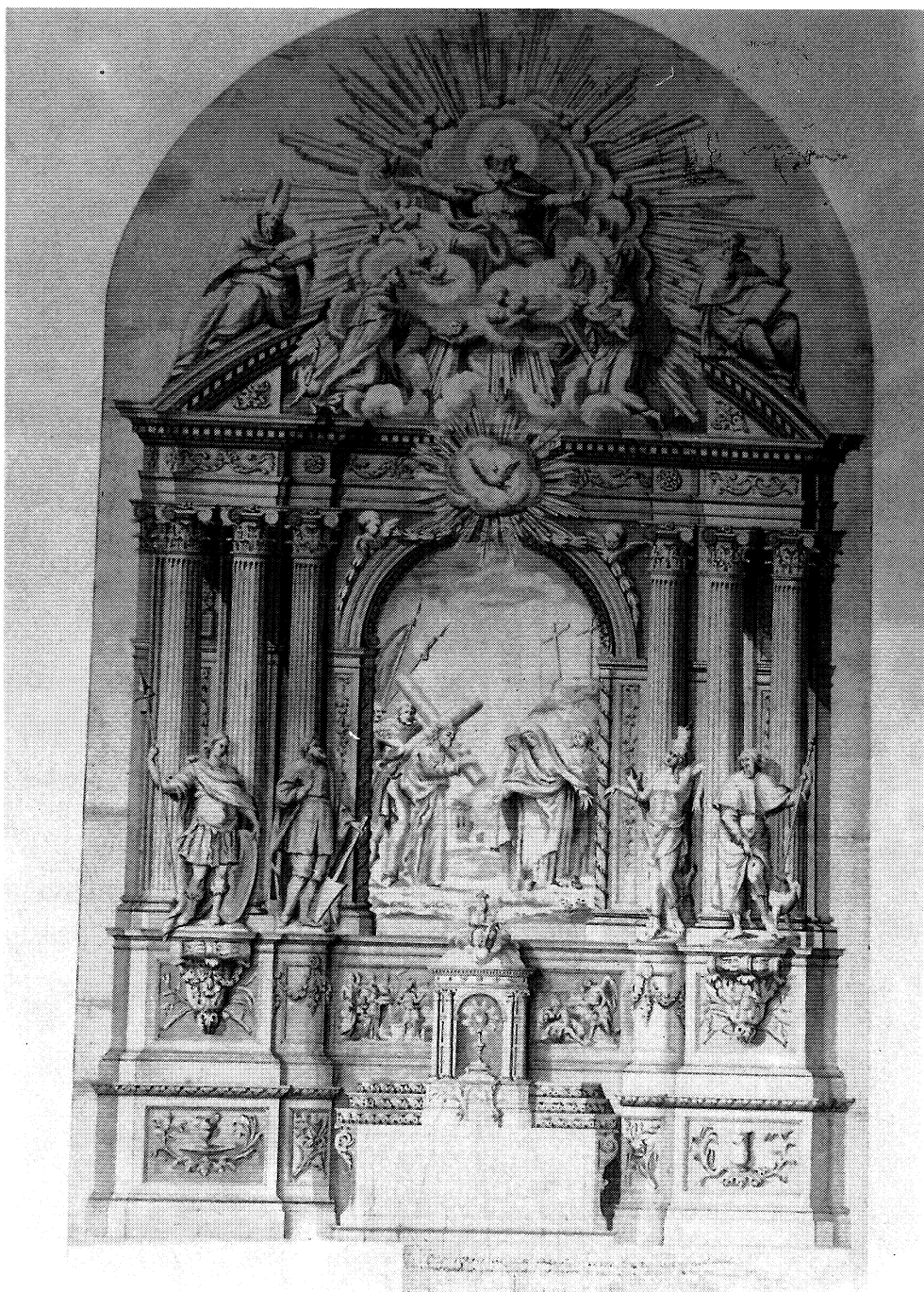

Làmina 10 (catàleg núm. 22).

Làmina II (catàleg núm. 23).

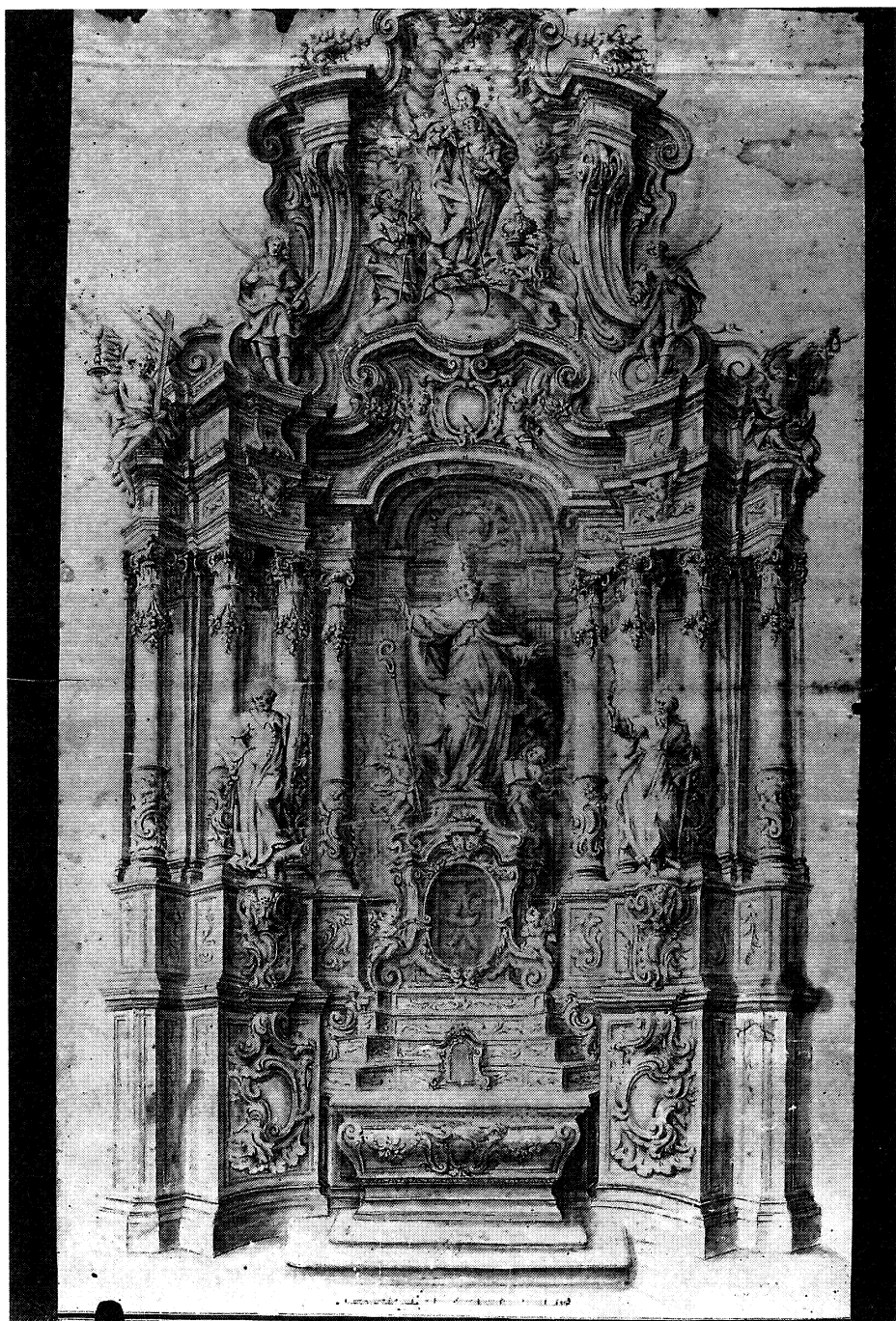

Làmina 12 (catàleg núm. 24).

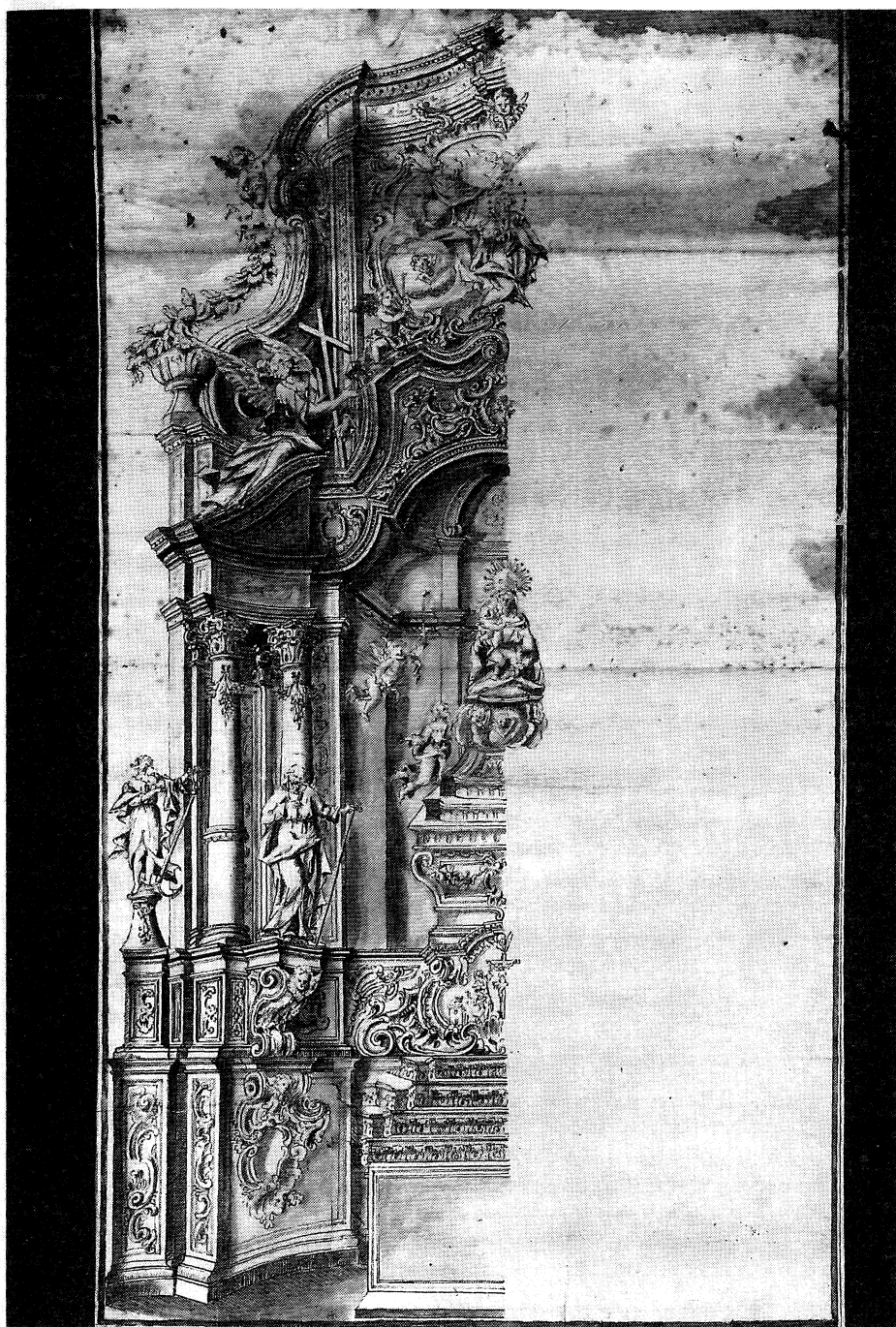

Làmina 13 (catàleg núm. 25).

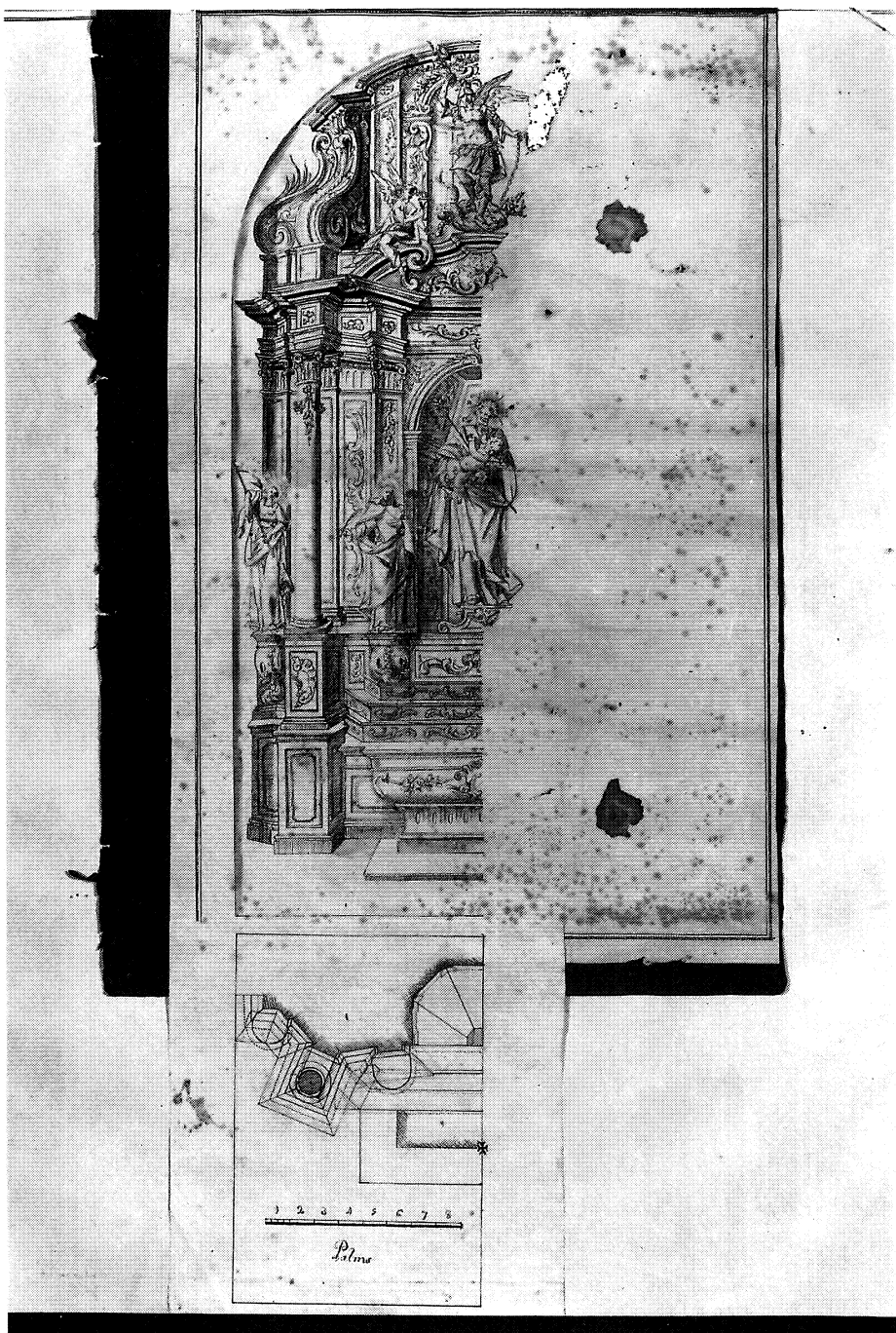

Làmina 14 (catàleg núm. 26).

Làmina 15 (catàleg núm. 27).

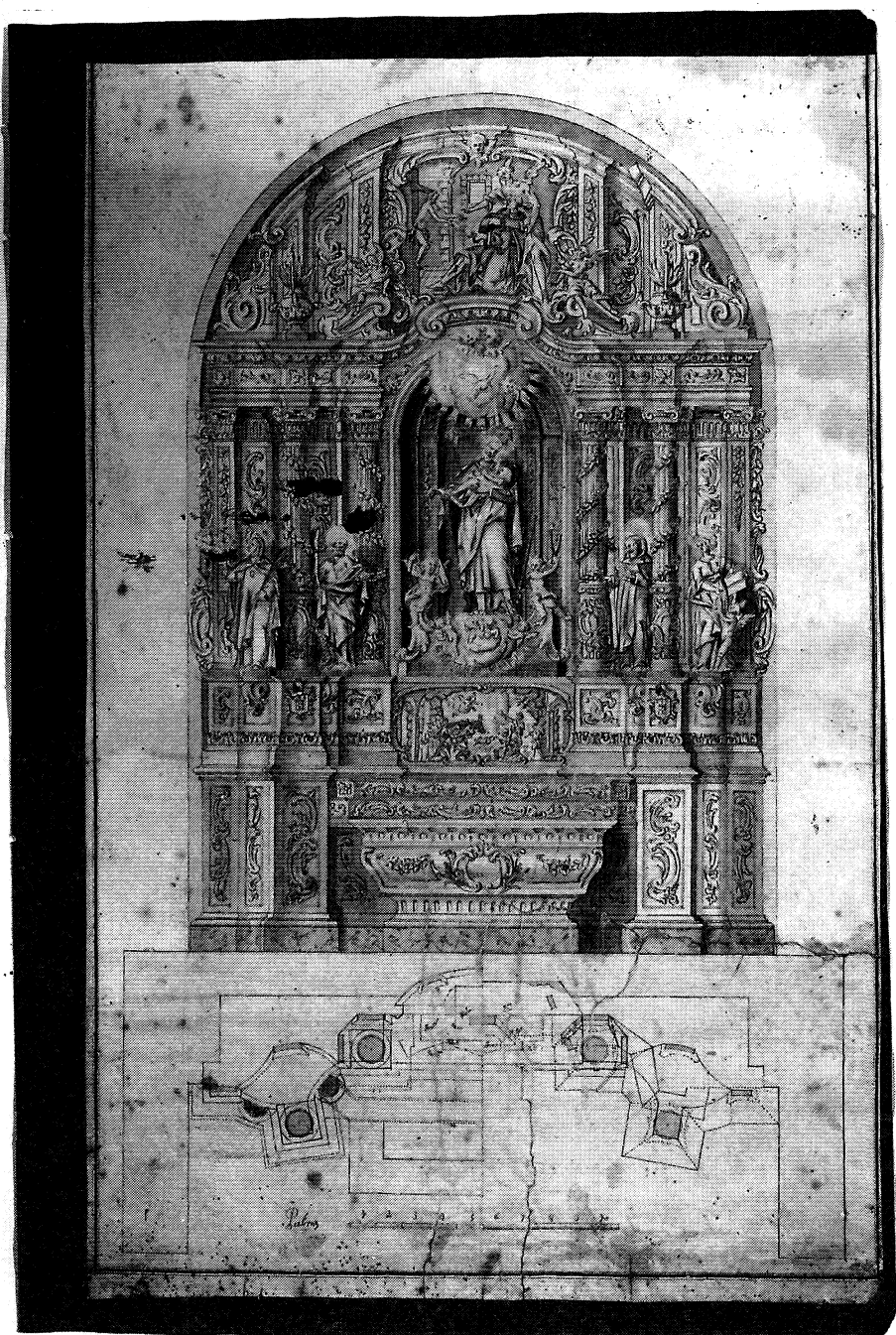

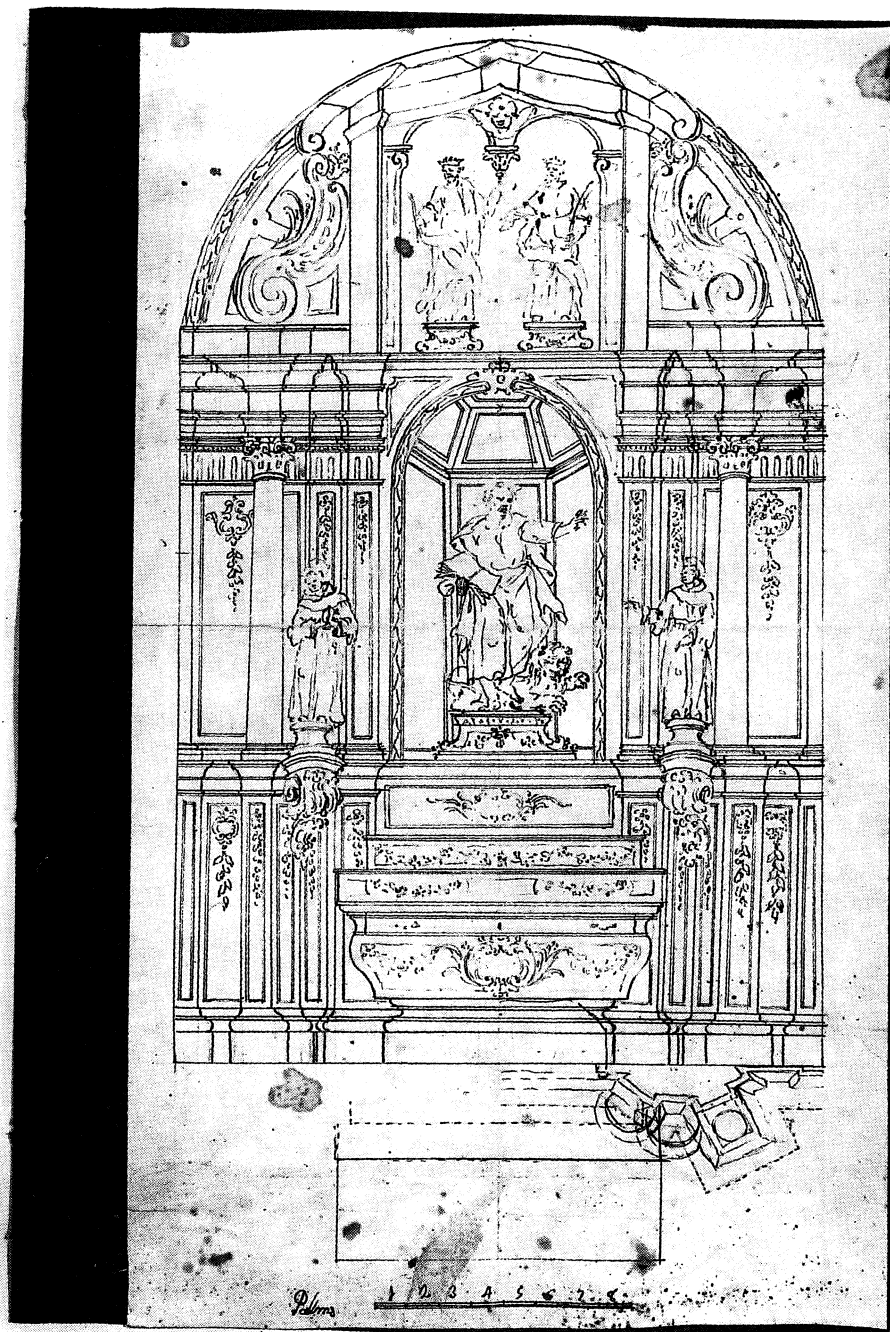
Làmina 16 (catàleg núm. 28).

Làmina 17 (catàleg núm. 29).

Làmina 18 (catàleg núm. 30).

Làmina 19 (catàleg núm. 31).